

Jordbruksstöd och naturvärden på betesmarker – effekter av ett nytt regelverk på trädbärande hagmarker i Mellanskåne

...är titeln på ett examensarbete på institutionen för Miljövetenskap vid Lunds universitet (i samarbete med Länsstyrelsen Skåne).

Tim Lux har inventerat olika naturvärden inom 30 trädbärande betesmarker med *allmänna värden* i Mellanskåne under våren 2010. Syftet med studien var att få en bild över hur naturvärden påverkas av det aktuella regelverket och vilka långsiktiga följder som förväntas. Naturvärden som han inventerade var knutna till både träd- och buskskiktet.

Inventeringen visade att grova träd och värdefulla träd med hagmarkskaraktär förekom i högre täthet inom betesmarker som inte klarar kraven av dagens regelverk.

Vidare hade delar på betesmarker med

för många träd (även delar som saknade fodervärde) många värdefulla strukturer (död ved och blommande träd och buskar). Men trots skillnader i trädthet mellan dessa delar och trädområden inom stödarealen (< 60 träd per hektar) hade båda områdestyper liknade naturvärden.

Inom tolv inventerade betesmarker hade träd avverkats för att klara regelverkets krav varav fyra marker nu klarar 60-trädgränsen. Av de fyra nu stödberättigade markerna bedömdes att åtgärden hade negativ effekt på naturvärdena i två fall.

Tim menar att dagens regelverk kan ha som följd att stödarealen av betesmarker med höga naturvärden knutna till trädsiktet minskar. Delar av betesmarker med över 60 träd per hektar har höga

värden, särskilt kopplat till trädsiktet, och spelar en viktig roll för bevarandet av den biologiska mångfalden i betesmarker. Liknande gäller för delar som saknar fodervärde.

Trädgränsen kan leda till att många värden går förlorade vid åtgärder för att klara kravet.

Slutsatsen är att det vore mycket värdefullt om lantbrukaren kunde planera skötselinsatser tillsammans med en rådgivare. Mer långsiktigt är det önskvärt om man kunde planera på landskapsnivå i kombination med enkla för brukare tillgängliga bedömningsinstrument med syfte att bevara naturvärden inom betesmarker.

Gunilla Idestrom
Rådgivningsenheten
Jordbruksverket

Mångfald på slätten

Nu har projektet *Mångfald på slätten* kommit igång på riktigt. På Jordbruksverkets webb www.jordbruksverket.se/mangfaldpaslatten kan du läsa om projektet och vad som är på gång i olika aktiviteter. Det händer mycket på denna sida just nu, så gå in och titta lite då och då.

Inom *Mångfald på slätten* samarbetar Jordbruksverket med näringen för att öka den biologiska mångfalden i det öppna odlingslandskapet. Med förhållandevis enkla åtgärder ska lantbrukarna kunna gynna mångfalden utan att göra avkall på produktionen, kanske snarare se möjligheter att öka den eller göra andra vinster.

Thorsten Rahbek Pedersen vid Jordbruksverket i Alnarp är projektledare och

Hushållningssällskapen i Östergötland, Malmöhus, Väst och Uppsala bidrar med regionala projektledare. De senare ansvarar för demonstrationsgårdar i respektive område (du kan läsa mer om dem på webben) och aktiviteter för rådgivare och lantbrukare på dessa gårdar och på andra arrangemang.

På samma sida kan du också hitta informationsmaterial och intressanta länkar, bland annat Lärkvitter – en app och webbsida för att gynna åkerlandskapets fåglar.

Jordbruksverkets arbete med att gynna mångfald kring vindkraftverk ingår också i *Mångfald på slätten*.

Gunilla Idestrom
Rådgivningsenheten
Jordbruksverket

Bra att veta!

Nu finns två uppskattade och efterfrågade publikationer om landskapsvård digitalt tillgängliga på Riksantikvarieämbetets webbsida:

Faktablad om kulturvärden i odlingslandskapet.

► [Läs mer och ladda ner faktabladen här](#)

Handbok för fornminnesvård. Läs mer och ladda ner handboken.

► [Läs mer och ladda ner handboken här](#)

EU:s strategi för biologisk mångfald till 2020

► [Läs mer här](#)

Nytt material

I vår broschyrserie *Biologisk mångfald och variation i odlingslandskapet* har det kommit ut en ny broschyr som heter *Vindkraft i slättlandskapet – så gynnar anläggning av naturmiljöer den biologiska mångfalden*. Broschyren är på 36 sidor och kan beställas eller laddas ned som en pdf från webben. Vid vindkraft-etableringar uppstår restytor t ex i form av vägrenar. Den här broschyren redovisar åtgärder som brukare, markägare eller vindkraftbolag kan vidta för att gynna biologisk mångfald på eller i anslutning till dessa restytor. Åtgärderna har tagits fram av Ecom som ett miljömålsprojekt som Jordbruksverket står bakom. Tipsen i broschyren går också alldeles utmärkt att använda för att gynna biologisk mångfald på restytor i övrigt i odlingslandskapet.

På samma tema har det kommit ett nytt informationsblad i serien *Ett rikare odlingslandskap*.

► [Läs mer här](#)

Den 6 maj var det invigning av Östra Herrestads vindkraftpark utanför Hammenhöj i Skåne. Jordbruksverket var där och presenterade sitt miljömålsprojekt inom vilket Ecom har skapat "kreatoper" i anslutning till vindkraftverken. Bland de särskilt utvalda den första dagen var intresset stort för "kreatoperna", trots att de inte som nyanlagda ser så roliga ut, och nästa dag kom allmänheten. David Ståhlberg på Regelenheten på Jordbruksverket höll ett tal liksom VD:n på Vattenfall vind och Länsöverdirektör Enander. Se även notis på www.facebook.com/vaxtmiljo.

Fotona föreställer stekelsandbädd och är tagna av Martin Sjödhall.

Bra att veta!

Kulturarvsdagen har i år temat *Gröna platser* och anordnas den 11 september över hela landet. Senast den 4 juli kan den som har ett evenemang som platsar under denna rubrik anmäla det till Riksantikvarieämbetet www.raa.se/kulturarvsdagen. Temat har en mängd uppslag: En örtagård, en lövtäkt, ett sojde och ett prästgårdsäng kan berätta historier om människorna som brukade marken, skogen och landskapet. Byggnader och redskap kopplade till det odlade kulturarvet kan också visas upp, exempelvis logar, potatiskällare, ängslador, rior, härbren, kvarnar med mera.

På Jordbruksverkets webbsida kan du följa arbetet med att ta fram ett nytt landsbygdsprogram

Här kan du hitta information och en prenumerationsfunktion.

► [Läs mer här](#)

På Jordbruksverkets webbsida kan du också få förslag på åtgärder inom Leader 2

Gå in under Rapport, broschyrer och blanketter > Möjligheter på landsbygden > Leader > Trycksaker. Ett förslag är ett kafé och fjärilsträdgård utmed en vandringssled, där man kan få lära sig mer om fjärilar samtidigt som man fikar.

► [Läs mer här](#)

Betesmarker i fokus

Uppföljning av miljöeffekterna

Jordbruksverket har fått i uppdrag att följa upp utvecklingen för betesmarker och slåtterängar efter ändringarna av betesmarksdefinitionen. Uppdraget utförs inom projektet CAP:s miljöeffekter vilket innebär att det genomförs i samarbete med Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet. Projektet har nu kommit med en första delrapport, som ni kan hitta på Jordbruksverkets webbplats. I rapporten redovisas en del stödstatistik, resultaten av en enkät till lantbrukarna och resultaten av en fältbedömning av arealer som inte berättigar till gårdsstöd eller till miljöersättning efter blockinventeringen.

En risk med den nya betesmarksdefinitionen som pekas ut i delrapporten är att stödsystemet tappar i förtroende bland brukarna. Tretton procent av brukarna med miljöersättning för betesmarker svarar i enkätundersökningen att de avser att inte förnya sina miljöersättningsåtaganden framöver. Dessa brukare har sju procent av den anslutna betesmarksarealen i studien. För hela lantbrukarkåren kan det räknas upp till att anslutningen till miljöersättningen riskerar att minska med drygt 30 000 ha allteftersom ingångna åtaganden går ut. Ytterligare 40 000 hektar beräknas finnas hos brukare som är osäkra på om de ska förnya sina åtaganden. Det är dock möjligt att fler brukare förnyar åtagandena när de väl ställs inför det valet framöver. Under 2011 kommer vi att försöka jämföra andelen lantbrukare som nu säger sig vara positiva till att förnya åtagandena med hur stor andel som brukar göra det i samband med införande av ett nytt landsbygdsprogram.

Totalt har blockinventeringen av betesmarkerna inneburit att 61 000 ha ritats bort från blocken och 6 500 ha lagts till. Länsstyrelserna i 5 län¹ har hjälpt oss att göra bedömningar av vilka natur- och kulturvärden som finns på ett slumpmässigt urval av de arealer som ritats bort. Större delen av de betesmarksarealer som inte längre kan ge stöd hyser värden som bäst skulle gynnas genom hävd. Drygt 40 % av den borttridade arealen

har värden som skulle gynnas av hävd, men dessa marker är också i behov av restaurering. Det är rimligt att dessa arealer inte ingår i blocken i nuläget. Det är dock 20 % av den borttridade arealen som skulle gynnas av hävd och som inte är i behov av restaurering. Det återstår att analysera vad som är orsaken till att dessa arealer inte anses stödberättigande idag. Här finns data om krontäckning, fodervärde, impediment etc. att analysera vidare.

Inventerarna har också noterat vilka naturtyper enligt definitionerna inom Natura 2000 som är berörda. I hela undersökningen är det ganska lite (8 %) som utgörs av naturtyper som kan anses gynnade av hävd. Men här är situationen väldigt olika för olika län. Värst drabbat är inte oväntat Östergötlands län. Där utgörs så mycket som 24 % av den borttridade arealen av hävdgynnade naturtyper, främst trädklädda betesmarker (9070).

Under 2011 jobbar vi vidare med:

- inventering av effekter i mark som har gårdsstöd och måste leva upp till reglerna,
- uppföljning av betesmarker som bara får miljöersättning,
- ytterligare analyser av vad som utmärker mark som lämnar stöden, både på grund av att de inte är stödberättigande längre och på grund av att lantbrukarna inte vill eller vågar söka stöden längre,
- genomgång av konflikter mellan olika regelverk,
- jämförelse mellan länder.

Flera länder har liknande problem

Den 19 maj arrangerade flera europeiska naturvårdsorganisationer, bl.a. Naturskyddsföreningen, ett betesmarksseminarium i Bryssel. Det riktade sig till både jordbruks- och miljödirektoraten inom EU-kommissionen (DG Agri och DG Miljö) och andra berörda myndigheter. Jag presenterade där problematiken med betesmarksdefinitionen i Sverige. Ytterligare 4 länder presenterade hur de tillämpat EU:s regelverk och effekterna av det. Vi har mycket gemensamt, t.ex. när det gäller

att flera naturtyper som skyddas enligt habitatdirektivet inte kan inkluderas i gårdsstödet och kring hur bristen på helhetssyn i betesmarkerna riskerar att leda till att vi förlorar just de värden vi är mest angelägna om att bevara.

Naturvårdsorganisationerna lämnade förslag till förändringar av definitionen av jordbruksmark inom gårdsstödet, som innebär att just naturbetesmark kan inkluderas i större utsträckning. I grova drag innebär förslaget att stödberättigande ska baseras på vad marken används till, räkning av träd och buskar m.m. ska inte tillämpas. De vill också justera skrivningarna kring fodervärde så att även ris och buskar kan vara okej som foder.

Naturvårdsorganisationerna föreslår dessutom att det införs en särskild premie inom gårdsstödet till permanenta gräsmarker, främst naturbetesmarker. Idag är det långt ifrån alla medlemsländer som alls betalar ut gårdsstöd till naturbetesmarker. Förslaget innebär i princip en lösning liknande den vi haft inom gårdsstödet i Sverige hittills. Svenska myndigheter bedömde inför gårdstödsreformen att vi kunde få mer positiva miljöeffekter av gårdsstödet genom att använda stödet delvis till betesmarkerna. Med de erfarenheter vi nu har av kommissionens olika inställning till vad som är ersättningsbart inom gårdsstödet respektive landsbygdsprogrammet törs man knappast odela stödja naturvårdsorganisationernas förslag till premie. Förslaget skulle till synes innebära en reell förgröning av den gemensamma jordbrukspolitiken, men frågan är om reglerna kring premien i slutändan blir tillräckligt bra, möjliga att anpassa till nationella förhållanden, hur den skulle påverka möjligheten att komplettera med stöd inom landsbygdsprogrammet etc.

Landsbyggsdepartementet undersöker möjligheterna att ändra betesmarksdefinitionen

Landsbyggsdepartementet har tagit initiativ till ett projekt vars huvudsakliga syfte är att undersöka förutsättningarna för en ny definition för de svenska betesmarkerna.

Forts. nästa sida ►

1 Västernorrlands län, Dalarnas län, Östergötlands län, Jönköpings län och Skåne län.

Ett första referensgruppsmöte med representanter för näringen, intresseorganisationer, länsstyrelserna och andra berörda myndigheter hölls den 17 maj. Alla var tämligen överens om att dagens situation är ohållbar och att vi behöver hitta en annan lösning. Målet att få fram ett förslag som är enkelt att tillämpa för lantbrukare och myndigheter, är rättssäkert samtidigt som svenska natur- och kulturmiljövärden och historisk användning av betesmarkerna som produktionsresurs i Sverige beaktas. Om det låter sig göras inom ramen för gårdsstödet, miljöersättningarna eller andra finansieringar återstår att se.

Samverkan kring skyddad natur och miljöersättningar

På Naturvårdsverkets initiativ har det bildats en samrådsgrupp för skyddad natur och miljöersättningar. Gruppen består av representanter för Naturvårdsverket, Jordbruksverket och Skogsstyrelsen samt för länsstyrelsernas naturvårds- och lantbruksfunktioner.

Gruppen har inget beslutsmandat, men kommer att kunna lyfta frågor som behöver åtgärdas inom centrala eller regionala myndigheter. Närmast är det angeläget att diskutera hinder inom

nuvarande landsbygdsprogram och lämna förslag inför nästa. Inte minst behandlas vad som kan göras åt de områden som fallit bort vid definitionsändringen för betesmarker och slåtterängar.

Här kan du se vilka som är representanter i gruppen. Vänd dig till någon av dem om du har någon fråga som behöver tas upp i samrådsgruppen.

Sofia Blom
Analysenheten
Jordbruksverket

Naturvårdsverket	Anna Lindhagen och Karin Skantze
Länsstyrelsen i Dalarnas län	Jens Montelius Risberg
Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Anna Gubanska och Lars Sjögren
Länsstyrelsen i Södermanlands län	Monika Gustafsson
Länsstyrelsen i Västmanlands län	Liselott Sjödin Skarp och Alf Ericsson
Länsstyrelsen i Jönköpings län	Lena Dahlström
Länsstyrelsen i Östergötlands län	Tommy Ek
Skogsstyrelsen	Lars Ingemarson
Jordbruksverket	Sofia Blom och Ingalill Rehn

Biologisk mångfald i anlagda våtmarker – resultat och metoder

Jordbruksverkets rapport 2011:7

Inom landsbygdsprogrammet finns möjlighet att söka pengar för att anlägga och restaurera våtmarker. Syftet med att anlägga våtmarker är i många fall att hindra växtnäring från att läcka ut i vattendrag, sjöar och hav. I andra fall anläggs eller restaureras en våtmark för att bevara och förstärka ett områdes biologiska mångfald eller kulturmiljö, ibland för att skapa rekreativvärden.

Länsstyrelsen i Jönköping har på uppdrag av Jordbruksverket tagit fram en standardiserad inventeringsmetod för biologisk mångfald, som efter test i fält modifierats. Såväl resultat som ändrad inventeringsmetodik presenteras i denna rapport.

Utifrån de inventeringar som gjordes under 2010 kan vi konstatera att anlagda

våtmarker i odlingslandskapet inte har den biologiska mångfald som eftersträvas. Istället visar resultaten från inventeringar i 36 anlagda våtmarker att våtmarkerna överlag har otillfredsställande eller måttlig biologisk mångfald. Dock bör man ha i åtanke att syftet vid anläggningen av dessa våtmarker inte enbart var att gynna biologisk mångfald, för några var syftet att minska växtnärläckaget. Möjligen kan det faktum att ingen av våtmarkerna ens nådde ”god biologisk mångfald” förklaras med att kraven för att nå de högre klasserna är för högt satta eller att inventeringarna har gjorts för snart efter anläggandet.

Jordbruksverket ser gärna att metoden för inventering av biologisk mångfald används flitigt framöver, dels för att få fler

resultat om värdet av anlagda våtmarker, dels för att utifrån en större datamängd eventuellt kunna justera viktning av ingående faktorer och värdering av biologisk mångfald i anlagda våtmarker. Förhoppningen är också att vi utifrån resultat kan dra slutsatser om hur våtmarker bör anläggas för att gynna biologisk mångfald i större utsträckning än de gör i dag.

Lisa Karlsson
Analysenheten
Jordbruksverket

Betetryck ur ekologisk synvinkel –

En treårig undersökning av betetryck i naturbetesmarker i östra och västra Sverige

Alla som vurmar för värdena i en betesmark förstår att betet ska vara tillräckligt bra så att växtmassa förs bort och hindrar igenväxning och för tjockt förnalager, men inte så hårt att arterna inte kan reproducera sig. Det numera vanligaste sättet att mäta och avgöra om ett bete är tillräckligt avbetat är att titta på beteshöjden. Denna studie visar dock att beteshöjden är dåligt korrelerad till tätheten av RD (reproduktiva delar) i gräsmarker. Vegetationshöjd är inte heller ett bra mått på avbetning.

Det är Centrum för biologisk mångfald (CBM) som på uppdrag från Jordbruksverket har tittat på betetryck i 63 svenska, näringsfattiga och artrika naturbetesmarker under åren 2008 till och med 2010 i Uppland, på Öland och i Västra Sverige (södra Värmland och Västra Götaland). Studien är ännu inte publicerad, men kommer troligtvis att bli det under 2011.

Jörgen Wissman och Tommy Lennartsson, som genomförde studien, påpekar att det inte finns något enkelt sätt att bedöma om en betesmark betas på ett sätt som gynnar biologisk mångfald, dels krävs hävd för att motverka igenväxning, dels är många av gräsmarkernas arter paradoxalt nog känsliga för att slås eller betas. En viktig skötsel faktor är därför att hävden ska ske vid rätt tidpunkt och med rätt intensitet.

Naturbetesmarkerna i studien har valts ur databasen TUVÅ och de är valda i tre regioner som skiljer sig beträffande nederbörd och i viss mån markförhållanden. Man har inventerat täckningen av avbetad vegetation och täckning av rata, beteshöjd, antal blommor eller frukter (RD, reproduktiva delar) och markfuktigheten.

Markfuktigheten påverkar reproduktionen, vanligen så att örter har tätare med RD i torr mark än i frisk och fuktig, men variationen är stor mellan år. För gräs syns inte den skillnaden mellan torr och frisk/fuktig mark. Markfuktigheten påverkar också vegetationshöjden, men det finns inget generellt samband mellan vegetationshöjd, markfuktighet och reproduktion. Inte heller hittades några

signifikanta samband mellan förnadjup och tätheten av RD. Förnalagret i betesmarkerna var generellt tunt (som högst 10 mm och ofta runt 5 mm). Däremot finns ett tydligt positivt samband mellan antalet RD och *andelen* obetad vegetation (rator).

Hur kan man bäst mäta betetryck?

Om nu inte vegetationshöjden är något bra mått på ett ekologiskt optimalt betetryck är frågan hur man ska gå tillväga för att avgöra om en enskild betesmark har ett bra betetryck?

Även om antalet obetade fläckar (rator) har stor betydelse för tätheten av RD måste man ändå tänka på att variationen är stor. En fördel med måttet är dock att det troligtvis är mer oberoende av vegetationstyp är de flesta andra mått. Andelen obetad vegetation är ett tydligt dubbelriktat mått som dels kan indikera att betet fört bort biomassa och skapat lågväxt, förnafattig vegetation, och dels att betet tillåtit växter att reproducera sig. Det borde vara möjligt, säger författarna, att baserat på andel obetad vegetation utveckla fältmetoder och kriterier som kan användas för att ge ett ekologiskt mått för avbetning.

I schemat på nästa sida redogör man för ett förslag till att bedöma ekologiskt betetryck samt ger exempel på marker.

Exempel på marker:

1. Hårt betad betesmark där all vegetation är nedbetad och blommande växter bara kan hittas på skyddade platser som i t.ex. buskar.
2. Betesmark med riklig blomning där vegetationen betas ner sent på säsongen.
3. Betesmark med lågvuxen vegetation och riklig blomning där vegetationen inte betas ned helt.
4. Betesmark med medelhög vegetation och riklig blomning där vegetationen inte betas ned helt enstaka år.
5. Betesmark med riklig blomning som betas mycket svagt eller inte alls på försommaren men som sent på

säsongen betas av under tillräckligt högt betetryck.

6. Betesmark med lågvuxen vegetation och riklig blomning som inte betas alls eller helt svagt vissa, regelbundet förekommande år (betesfria år, betesvila).
7. Betesmark med tämligen lågvuxen vegetation och riklig blomning som inte betas alls eller helt svagt enstaka år (betesfria år, betesvila).
8. Betesmark med högvuxen vegetation och riklig blomning som inte betas alls eller helt svagt enstaka år.

Är svenska naturbetesmarker för hårt betade?

I studerade naturbetesmarker kunde man se fyra olika typer av betetryck:

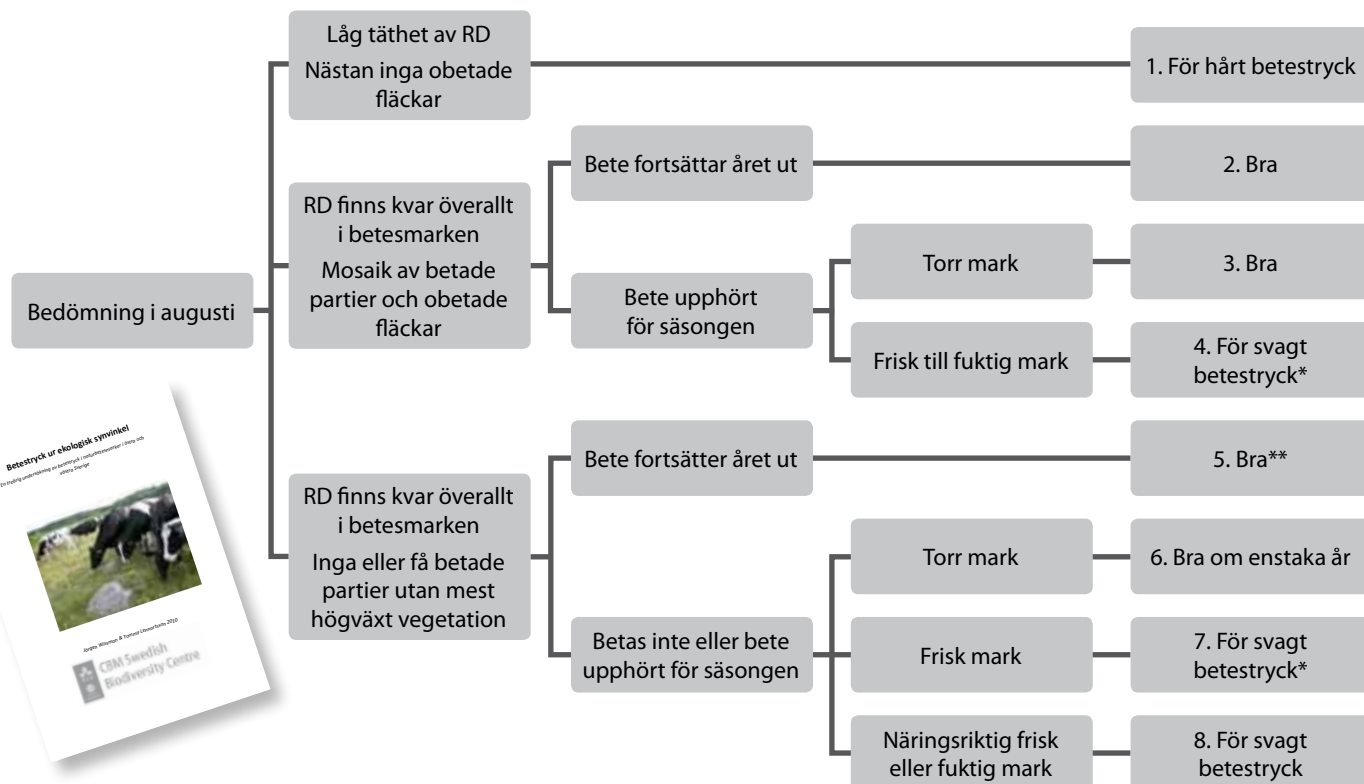
1. hög täthet med RD utom vissa hårdbetade år, som kan innebära katastrof för t.ex. insekter
2. jämn, men inte särskilt hög täthet av RD (det krävs fler marker med olika betesregim i närheten)
3. låg täthet av RD utom vissa svagbetade år då RD är hög (för vissa långlivade växter räcker förmodligen de enstaka återhämtningsåren, men inte för insekter och monokarpa växter)
4. konstant låg täthet av RD
5. hög täthet av RD utan enstaka hårdbetade år (dvs konstant svagt bete) hittades inte i denna studie.

Sammanfattningsvis menar man att enstaka år av svagt bete inte är ett problem för vare sig växter eller insekter, men ett enstaka år med för hårt betetryck kan göra stor skada för ettåriga arter, som vissa växter och de flesta insekter. Flera år med för hårt eller för svagt bete är ett problem för både växter och insekter.

Man ska inte bekämpa oönskad vegetation (med hårt bete) på bekostnad av de arter man vill gynna.

Gunilla Idestrom
Rådgivningsenheten
Jordbruksverket

Forts. nästa sida ►

Figur 10. Schema för att bedöma ekologiskt betestryck.

* Om varje år (inga problem med enstaka år).

**Om tillräckligt stor beläggning av betesdjur (betestryck kan ej säkert bedömas förrän efter betessäsongens slut).

Stånds är farligast när den är torr

Arter inom släktet *Senecio* (ståndsarter eller ståndsar) innehåller giftiga alkaloider. Den vanligaste *Senecio*-arten på betesmarker är stånds (*S. jacobaea* L.). Friska plantor av stånds är beska och osmakliga så betesdjuren undviker normalt att beta dem. På magra beten ökar risken att djuren börjar beta av stånds trots den beska smaken. I torkat tillstånd avtar den beska smaken och risken ökar därmed för att betesdjuren äter skadliga mängder med torkat grovfoder. Utöver stånds finns också ettåriga kortörtssarter som tillhör släktet *Senecio* och som innehåller giftiga alkaloider. Här kan ni läsa om biologin hos stånds och korsört och om åtgärder mot dem.

Stånds (*Senecio jacobaea* L.)

Biologi

Stånds är en gulblommande ört med en kort, grunt liggande rotstock med grenig huvudrot och många birötter. Artnamnet *jacobaea* används på växter som blommar under tiden för Jakobsnäss, den 25 juli. Stjälken är styv, upprätt och blir cirka en meter hög med talrika stjälkblad. Bladen är mörkgröna, parflikiga med korta trub-

biga flikar. De korta breda blomkorgarna sitter tätt i kvastlika samlingar i stjälktoppen. Alvarstånds, *ssp gotlandicus* är en underart till stånds. Den är fridlyst och mer sällsynt än stånds. Man kan hitta den på kalkhällar på Öland och Gotland.

Stånds uppges ibland som tvåårig (bienn) och ibland som flerårig (perenn) i litteraturen. En bienn art utvecklar ett rosettstadium första året och går upp i blom efterföljande år varefter plantan dör (som till exempel morot). En perenn art dör inte efter blomning utan kan blomma flera år efter varandra (som till exempel maskros). Stånds uppges i litteraturen dö efter frösättning. Detta tyder på att stånds samlar energi under så många år som krävs innan den går upp i blom och sätter frön och att den därefter dör. Ett sådant växtsätt ger konkurrensfördelar på näringsfattig mark.

Förekomst

Stånds förekommer framförallt i Sydsverige men även längs norrlandskusten. Den är ovanlig, men kan på enskilda platser förekomma ymnigt. Den växer

Stånds. Foto: Ebba Fogelfors

företrädesvis på sandig, grusig gräsmark, på vägkanter, i skogsbryn och torrbackar på kulturmark. Den etablerar sig i upp-trampade områden, exempelvis i hästha-gar som ligger på sandmark.

Fort. nästa sida ►

Giftighet

Stånds innehåller flera olika giftiga alkaloider som orsakar olika symptom hos djur som äter växten. Hästar och kor äter normalt sett ej stånds i friskt tillstånd, men kan förgiftas via hö och ensilage. Giftet finns kvar i växten i torkad form och torkade plantor förlorar sin beskhet, därmed ökar risken för att betesdjuren äter av den. Djur kan också få i sig giftet via avslagna torkade plantor som lämnats kvar på betet.

Förgiftningssymptom

Förgiftningssymptomen kan vara svåra att diagnosticera till att bero just på att djuret har ätit stånds. Ett tidigt symptom är att djuren saknar aptit. Symptom på längre framskriden förgiftning är blodig diarré och kramper. Statens veterinärmedicinska anstalt uppger följande förgiftningssymptom: Svår förstoppning, ibland (blodig) diarré, buksmärtor, svag och snabb puls, oförmåga att koordinera muskelrörelser till följd av skada på centrala nervsystemet (ataxi), aptitförlust, konvulsioner, fotosensibilitet och förlamning.

De första symptomen kan uppträda flera dagar eller veckor (månader) efter det första intaget. I början ser djuren utmärklade ut, därefter får de en vacklande gång och ger intryck av att vara halvblinda eller likgiltiga för hur de går. I senare stadier kan förgiftade djur vara mycket lättretliga och anfalla.

Åtgärder mot stånds

Stånds har ett regenerativt rotsystem och det innebär att nya skott kan komma upp från rotbitarna. Vid uppgrävning måste man därför få upp hela rotklumpen annars kan en nya planta komma upp från de rotbitar som lämnas kvar. När man gräver upp en ståndsplanta bildas en fri jordyta utan vegetation och risken är stor att nya plantor av ståndsäven gro från vilande frön i marken. För att minska risken för detta kan man så in vallfrö direkt efter uppgrävning.

Det är viktigt att förebygga problemet med stånds genom att inte ha ett för högt betestryck på vallarna och vara noga vid vallanläggning.

Åtgärder mot stånds i permanent betesvall

- Gräv upp plantan med rötterna, så vallfrö i luckan som bildas
- Stängsla bort områden med stånds

Korsört. Foto: Ebba Fogelfors

Åtgärder mot stånds i slåttervall

- Noggrann vallinsådd
- Så in vallfrö i renbestånd eller samtidigt som insåningsgrödan
- Skörda eventuell insåningsgröda tidigt
- Putsa vallen efter skörd av insåningsgrödan för att stimulera sidoskottsbildning hos vallväxterna. Detta ger en tätare och mer tålig vallsvål
- Undvik trampsador i vallen
- Lagg om gamla vallar

Åtgärder mot stånds vid vallskörd

- Plocka bort ståndsplantor vid skörd

Korsört (Vanlig korsört *Senecio vulgaris* L. och klibbkorsört *S. viscosus* L.)

Biologi

Korsörtsarterna är en ettåriga gulblommande, upp till fyra decimeter höga örter med svagt utvecklad rot. Korsörtens frön kan leva i jorden mellan ett och fem år. Fröna har ingen uttalad gröningsperiodicitet utan kan gro, blomma och producera frön under hela vegetationsperioden.

Förekomst

Korsört växer på öppen jord, längs vägar och stränder, avfallsplatser och på åkermark. Den föredrar lätta näringsrika jordar. Uppträder mest som ogräs i trädgårdar, plantskolor och åkergrödor, särskilt inom trädgårdsodlingen.

Eftersom korsörten är ettårig förekommer den mest på marker som odlas med ettåriga grödor och den är inte vanlig

i betes- och slåttervallar. Om korsört kommer in på betesmarker beror det på ett hårt betestryck som ger luckor i betesmarken där de vindspridda fröna får chans att gro och etablera plantor.

Giftighet

Korsört är giftig på samma sätt som stånds, men förekommer sällan i betes- och slåttervallar.

Förgiftningssymptom

Korsört ger samma förgiftningssymptom som stånds.

Åtgärder mot korsört

Åtgärder mot korsört i permanent betesvall (ovanligt)

- Väl avvägt betestryck, undvik luckor i vallen
- Dra upp plantorna (de har en svag rot)

Åtgärder mot korsört i slåttervall (mycket ovanligt)

- Noggrann vallinsådd
- Så in vallfrö i renbestånd eller samtidigt som insåningsgrödan
- Skörda eventuell insåningsgröda tidigt
- Putsa vallen efter skörd av insåningsgrödan för att stimulera sidoskottsbildning hos vallväxterna. Detta ger en tätare och mer tålig vallsvål
- Undvik trampsador i vallen
- Lagg om gamla vallar

Ann-Marie Dock Gustavsson
Rådgivningsenheten
Jordbruksverket

KALENDARIUM

22 juni

Logårdsdagen

Aktiviteter inom Mångfald på slätten
Hushållningssällskapet Skaraborg

29–30 juni

Borgeby fältdagar

Aktiviteter inom Mångfald på slätten
HIR Malmöhus

7 juli

Brunnbydagen

Aktiviteter inom Mångfald på slätten
HS Konsult AB/Hushållningssällskapet + LRF Mälardalen

23 augusti

*Workshop för rådgivare inom Mångfald på slätten i Mälby i
Uppland*

25 augusti

*Workshop för rådgivare inom Mångfald på slätten i Annelövs
boställe i Skåne*

1 september

Workshop för rådgivare inom Mångfald på slätten i Linköping

11 september

*Kulturarvsdagen på temat Gröna platser över hela landet
(se www.raa.se/kulturarvsdagen)*

14–15 september

Vind 2011

Vindkraftmässa i Älvsjö, Stockholm

15 september

Konferensen "Blommor och bin lyfter landsbygden"
Jordbruksverket i Stockholm

20–21 september

Seminarium om aspens naturvärden
Artdatabanken, Skogsstyrelsen, Naturvårdsverket,
Upplandsstiftelsen och länsstyrelserna i Gävleborgs
och Uppsala län, Uppland

20–21 september

Miljöövervakningsdagarna
Länsstyrelsen Örebro län, Örebro

13 oktober

*Workshop för rådgivare inom Mångfald på slätten i
Västra Götaland*

19–22 oktober

LantbruksELMIA (djur och inomgård)
Jönköping

Hävdad

**Kontaktpersoner för målområdet,
Ett rikt odlingslandskap:**

Gunilla Idestrom, tfn 036-15 57 02
gunilla.idestrom@jordbruksverket.se

Malin Flink, tfn 036-15 52 46
malin.flink@jordbruksverket.se

Ann-Marie Dock Gustavsson,
tfn 018-66 18 21
[ann-marie.dock-gustavsson@
jordbruksverket.se](mailto:ann-marie.dock-gustavsson@jordbruksverket.se)

Redaktör:

Gunilla Idestrom

**Jordbruksverket, 551 82 Jönköping
Tfn 036-15 50 00**

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden